

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема уроку	№ с.	Дата
1.	Усне та писемне мовлення. Звертання.	5	
2.	Ти і твій співрозмовник. Складання оповідання за малюнком і планом.	13	
3.	Текст. Текст-розповідь. Складання розповіді на задану тему.	21	
4.	Про що говорить заголовок.	27	
5.	Засоби зв'язку речень у тексті. Складання розповіді за малюнком і кінцівкою.	31	
6.	Тема і мета в текстах. Текст-розповідь. Складання оповідання за опорними словами на тему «Хитрий їжачок».	37	
7.	Текст-опис. Твір-опис на основі власних спостережень «Калина під моїм вікном».	43	
	<i>II варіант уроку. Урок-гра «Щасливий випадок».</i>	48	
8.	Про одне і те ж по-різному. Складання твору про мороз за поданим початком і планом.	49	
9.	Твір на тему «Мое місто (село)».	55	
10.	Казка мудрістю багата. Складання казки за уявою на тему «Краплинки-сестрички».	59	
11.	Складання плану.	65	
12.	Переказуємо детально. Детальний переказ оповідання за планом.	69	
13.	Переказ стислий і вибірковий.	75	
14.	Порівняй і доведи. Твір за початком.	81	
15.	Текст-міркування. Побудова текстів-міркувань.	87	
16.	Як писати листи, листівки.	91	
17.	Редагування текстів.	95	

УРОК 1
УСНЕ ТА ПИСЕМНЕ МОВЛЕННЯ. ЗВЕРТАННЯ

Дата _____
Клас _____

Мета. Закріпити відомості учнів про усне й писемне мовлення; розвивати уміння правильно сприймати емоційно-оцінну інформацію висловлювання, розуміти значення загального тону, темпу, гучності голосу; формувати уміння знаходити в тексті і виділяти голосом слова, найважливіші для висловленої думки; вчити правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання; правильно вживати звертання; орієнтувати мовлення на слухача (співрозмовника, ситуацію), врахування теми, мети висловлювання; виховувати ввічливість.

Обладнання. Добірка малюнків на тему, казки «Вовк і семеро козенят», «Івасик-Телесик», «Довідник учня початкових класів» (Тернопіль: Навчальна книга – Богдан).

Додатковий матеріал до уроку

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Ігрова ситуація.

— Діти, зараз ми проведемо з вами гру «Мовчанка». Правила гри такі: всі сидять мовчки. Хто перший заговорить, той програв. Але я гадаю, що нікому із вас не хочеться програвати. Отже, всі будемо мовчати, поки не почуємо сигналу про кінець гри. *(Діти разом з учителем мовчать 1-2 хвилини.)*

2. Бесіда.

— Чи добре нам було так сидіти?

— А коли б ми весь час мовчали?

Уявімо на хвилину, що люди мовчать удома, на вулиці, в школі. Ось у Петрика заболіла голова, у Наталочки зуб випав. Оленка одержала в подарунок гарну ляльку. Миколка змайстрував диво-машину. Та про все це вони не можуть нікому й нічого сказати. Чи легко так жити? Чи цікавим було б життя на землі? Якби люди весь час мовчали, то ніколи не змогли б дізнатися ні про себе, ні про своїх товаришів.

— Як ви гадаєте, за допомогою чого ми висловлюємо свої думки, бажання, мрії? *(За допомогою мови, слів.)*

— А коли людина починає говорити, розмовляти? *(Ще в ранньому віці.)*

— З ким найперше спілкується дитина? *(З мамою.)*

— Що ж допомагає їй порозумітися з мамою, татом, дідусем, бабусею? *(Мовлення.)*

— Отже, якби не було мовлення, чи змогла б маленька дитина навчитися говорити, розуміти, висловлювати свої потреби? *(Ні, не змогла б.)*

3. Підсумок.

— Таким чином, діти, мовлення необхідне, щоб люди обмінювалися думками, висловлювали почуття.

III. Оголошення теми і мети уроку.

— У класі ми також не обійдемося без мовлення, будемо вчитися говорити гарно, правильно, літературно. На уроці ми повторимо про усне і писемне мовлення, розглянемо різні висловлювання, будемо визначати їх тон, темп, гучність голосу, формувати уміння помічати в тексті і виділяти голосом слова, найважливіші для висловлення думки, правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання.

IV. Робота з мовним матеріалом.

1. Закріплення знань про форми мовлення. Завдання 1 (зошит, с. 3).

Розглянути малюнки.

а) Бесіда за другим малюнком.

— Кого зображено на другому малюнку? *(Дітей.)*

— Що вони роблять? (*Розмовляють.*)
— З чого це видно? (*Один хлопчик показує щось руками, другий хлопчик — щось відповідає.*)

— За допомогою чого вони висловлюються? (*Словами.*)
— Що, крім того, їм допомагає висловлюватись? (*Міміка, жести.*)
— Як ви гадаєте, хлопчик одразу отримує відповідь від першого хлопчика чи через якийсь час? (*Відразу.*)

— А можна почути, про що вони розмовляють? (*Можна, але тільки тоді, коли хтось із нас за них говоритиме.*)

Підсумок.

— Правильно, ми можемо сказати тільки тоді, коли почуємо голос. Ми його чуємо, коли звертаємось один до одного, ставимо запитання і отримуємо відповіді. Це і є усне мовлення.

— Де можна почути усне мовлення? (*На вулиці, у теле- і радіопередачах (четвертий малюнок), у класі.*) Це і розмова товаришів, і відповідь учня на уроці, і виступ артиста на сцені.

б) Бесіда за третім малюнком.

— Кого ви бачите на цьому малюнку? (*Дівчинку.*)

— Що вона робить? (*Читає книжку.*)

— Яку форму мовлення сприймає дівчинка під час читання? (*Писемну.*)

Підсумок.

— Це писемна форма мовлення. Таке мовлення ми бачимо і читаємо.

— Де ми стикаємося з писемним мовленням? (*У книжках (перший малюнок), журналах, газетах, оголошеннях.*)

— Правильно, це і книга, і лист, і телеграма, і наукова праця, і плакат.

в) Ігрова ситуація.

— Уявімо, що ми з вами у продуктовому магазині. Нам треба купити хліба. Оберемо зараз продавця і покупця за допомогою лічилки.

Ми зібралися погратись,

Ну, кому ж бо починати?

Раз-два-три —

Починаєш ти.

Покупець:

Продавець:

— Добрий ранок!

— Добрий ранок!

— Дайте, будь ласка, хліба.

— Вам чорного чи білого?

— Білого.

— Будь ласка, візьміть.

— Дякую. А булочки у вас свіжі?

— Свіжі. Скільки вам дати?

— Діти, чи все нам зрозуміле у розмові продавця з покупцем? (*Так.*)

— Так, правильно, зрозуміло. В усному мовленні використовуються неповні (короткі) речення, завжди вживаються слова ввічливості.

— А чи користуємося ми в магазині писемною формою мовлення? (*Діти не впевнені, але так.*)

Це тоді, коли покупець буде самостійно читати написи назв відділів, товарів, ціну тощо.

— Діти, уявімо, що ваш товариш довго хворів, не ходив до школи, і ви його давно не бачили. Та ось несподівано він прийшов. Як ви його зустрінете? Що скажете? Яку форму мовлення використаєте? (*Усну.*)

— Ваш товариш у лікарні, до нього не пускають відвідувачів, можна передати тільки записку. Що ви йому напишете? Яка це буде форма мовлення? (*Писемна.*)

Підсумок.

— Які є форми мовлення?

— Чим відрізняється усне мовлення від писемного?

2. Поняття про тон мовлення.

а) Мовна задача.

— Уявіть, що ви сидите у кімнаті наодинці. Мама залишила вас, попросила «поводитись добре», а сама пішла до магазину. Минає час, він вам видався дуже тривалим. Ви прислухаєтесь до розмови на вулиці, в коридорі й усвідомлюєте, що ваша ненька не йде. Та раптом ви почули знайомий голос і засміялися, зраділи. То справді йде ваша мама.

— Як ви здогадалися про це? Що допомогло вам у цьому? *(Голос.)*

— Але ж у кожної людини є голос, чи не так? *(Так, однак він особливий.)*

— Ви правильно сказали, голос у кожної людини особливий. Пригадайте, як козенята з казки «Вовк і семеро козенят» відрізняли голос Вовка від голосу своєї мами-Кози. *(Відповіді учнів.)*

— Яку ще казку ви знаєте, де герой теж за голосом розпізнав свою маму і потворну Змію? *(«Івасик-Телесик»)*. Хто забув цю казку, то зараз пригадаємо.

б) Прослуховування казки «Івасик-Телесик».

— Ви уважно прослухали цю казку, а тепер скажіть, чому Телесик спершу, коли кликала Змія, не підплив до берега? *(Змія мала грубий голос, а в його матері — голос тоненький, мелодійний.)*

— Коли Івасик-Телесик підплив до берега на голос Змії? *(Коли коваль перекував їй голос.)*

— Який голос став у Змії? *(Тоненький, лагідний, як у Телесикової мами.)*

Підсумок.

— Отже, діти, ви бачите, як важливо вміти розпізнавати голоси з різними відтінками. Іноді по голосу можна розпізнати, добра людина чи зла, весела чи сумна, відвернути від себе лихо. Добрі люди здебільшого говорять лагідним, привітним, не грубим голосом, їх приємно слухати.

в) Гра «Відгадай, хто покликав».

Всі сидять за партами, один учень виходить до дошки і стоїть спиною до класу. Один з учнів кличе його своїм природним голосом, хлопці — грубим, низьким голосом, а дівчатка — тоненьким, високим. Не обертаючись, він має назвати по імені того, хто його покликав.

г) Ігрові ситуації.

Ситуація 1. Тарас розбив улюблену чашку для чаю свого брата. Він не приховав цього, чесно розказав мамі і братові, як це сталося.

— Як ви думаєте: яким голосом буде говорити Тарас, яким — мама, а яким — брат? Передайте їхню розмову, використовуючи такий тон: веселий, сумний, підбадьорливий, дружній.

Ситуація 2. Оленці на день народження подарували велику гарну ляльку. Дівчинка дуже зраділа.

— Скажіть, як вона це висловила. Який основний тон мовлення ви оберете, щоб передати радість Оленки?

Ситуація 3. Олег на мамине свято намалював ракету. Малюнок вийшов дуже гарним, і мама приємно здивувалась.

— Передайте розмову мами з сином. Яким тоном розмовляла мама, а яким — хлопчик?

3. Поняття про темп мовлення та силу голосу.

а) Фізкультхвилинка-гра.

— Діти, хто з вас бував у лісі?

— Чи бачили ви, як гойдаються гілки дерев у тиху, безвітряну погоду?

— Які звуки можна почути від такого коливання? *(Ш-ш-ш.)*

— Так, а якщо раптом подує вітер? *(Тоді сильніше загойдаються дерева.)*

— Як зашумлять? *(Голосніше.)*

— Зараз ми з вами зобразимо ліс у будь-яку погоду, покажемо, як він шумить.

За вказівками вчителя діти піднімають руки над головою і повільно махають. «Раптом налетів сильний вітер. Дерев загойдалися сильніше й зашелес-

тілі голосніше», — *учні сильніше розмахують руками і голосніше промовляють «ш-ш-ш».*

— Як гойдаються дерева у тиху погоду? *(Тихо.)*

— А коли вітер? *(Голосно.)*

— Шум дерев, діти, міняється зі зміною сили вітру. Так само змінюється і голос людини.

б) Слово вчителя.

— Кожне усне висловлювання може оформлятися різною силою голосу: дуже голосно, голосно, напівголосно. *(Далі демонструє усі три варіанти, читаючи вірш.)*

Світлячок

Спить метелик-біланець,

Спить зелений стрибунець,

Спить ромашка і кульбабка,

Під листком заснула жабка.

А маленький світлячок

Не лягає на бочок:

Він засвічує ліхтарик

І чита собі букварик.

А. Камінчук

— Як ви думаєте, з якою силою голосу треба читати вірш? *(Напівголосно.)*

— Чому? *(Тому що коли всі сплять, бажано говорити тихо.)*

— Отже, сила голосу залежить від умов, за яких ми з вами спілкуємось.

в) Читання у різному темпі прислів'я: повільному, швидкому, середньому (спочатку вчителем, а потім — учнями).

Слово — не горобець, випустиш — не піймаєш.

г) Завдання 2 (зошит, с. 3).

— Записати, яким темпом мовлення ти будеш користуватися в поданих ситуаціях:

розповідаєш урок — *у звичайному темпі;*

диктуєш текст — *у звичайному;*

говориш скоромовку — *у швидкому;*

виступаєш по радіо — *у звичайному;*

коментуєш футбольну гру — *у швидкому.*

г) Завдання 3 (зошит, с. 3).

— Прочитайте тексти «Хто дужчий?» та «Веселинка». Яку виберете інтонацію і силу голосу для дійових осіб?

— Для Вітру — *голосно, сердито, швидко.*

— Для Сонечка — *ласкаво, ніжно, у звичайному темпі.*

— Для мами — *повчально, голосно.*

— Для хлопчика — *пустотливо, повільно.*

д) Ігрові ситуації.

Ситуація 1. Уявіть собі, що в Катрусі є братик Павло. Він спить у ліжечку. До неї прийшов Андрійко. Як вони говоритимуть під час гри?

Ситуація 2. Розгляд малюнка. *(Хлопчик і дівчинка на стадіоні під час футбольного матчу.)*

— Хто зображений на малюнку? *(Хлопчик і дівчинка.)*

— Де вони перебувають? *(На стадіоні.)*

— Що роблять? *(Кричать.)*

— Яким голосом? *(Гучним.)*

— Чому? *(Так вболівають за свою команду.)*

— Чи правильно вони поведуться? *(Так. Це допустимо для болільників при висловленні свого захоплення.)*

Ситуація 3. Розгляд малюнка. *(Дві дівчинки розмовляють. Біля них копошиться квочка з курчатами.)*

— Як спілкуються дівчатка? *(Говорять середнім голосом.)*

— Що сталося б, якби вони розмовляли голосно або кричали? (*Курчата розбіглися б.*)

Підсумок.

- Які є форми мовлення?
- Яким мовленням ми користуємося у спілкуванні?
- Чим відрізняється усна форма мовлення від писемної?
- Чим відрізняються голоси людей?
- Що людина може передати голосом?
- Як може звучати голос людини?

V. Практичні вправи над удосконаленням усного та писемного мовлення.

1. Ігрова ситуація.

— Послухайте незвичайну розмову хлопчиків — Ігорка і Тарасика.

Ігор:

Тарас:

— Добрий день, Тарасе!

— О'кей!

— Ой, добре, що я тебе зустрів!

— Ну!

— Ти не бачив нову збірку мультфільмів?

— Бачив!

— А сподобався тобі Котигорошко?

— Ще б пак, здорово!

— А що, здорово?

— Ну, розумієш, так здорово! Спочатку він не знає, а потім, розумієш, ну, просто здорово!

— Чи все ви зрозуміли з розмови хлопчиків?

— Що можна сказати про їхнє мовлення?

2. Завдання 4 (зошит, с. 4).

Скласти і записати невеличку розмову між учнем і вчителем (батьком і сином, бабусею і внуком), використавши моделі звертання, силу голосу, інтонацію.

а) — Добрий день, Ігоре Васильовичу!

— Вікторе, добрий день! (— .)

— Вибачте, вчителю, ми поїдемо на екскурсію на склозавод?

— Поїдемо, на канікулах.

б) Прийшла зима. Випав білий пухнастий сніг. Діти вибігли на вулицю і раділи. Андрійко підійшов до батька і каже:

— Тату, давай зробимо снігову фортецю і всі діти будуть гратися.

— Добре, синку. (— , З .)

Вони почали робити снігові кульки і з них складати фортецю. Інші діти допомагали. Всім було весело.

в) Одного разу Оленка попросила:

— Бабусю, приший, будь ласка, гудзик до плаття.

— Добре, Оленко, бери голку і нитку. (— , З, .)

Бабуся навчила внучку, як пришивати гудзики.

— Спасибі, бабусю.

— За що ж?

— А за те, що навчила.

Підсумок.

— Отже, усне мовлення повинне бути точним, виразним, повним, правильним, зв'язним.

3. Ігрові ситуації.

Ситуація 1. Уявіть, що у вашому класі буде навчатися новий учень. Ви познайомилися з ним до приходу в школу і хочете розказати хлопчикові, в якому класі він навчатиметься. Опишіть свій клас так, щоб хлопчикові він сподобався.

Ситуація 2. Розкажіть про якусь квітку. Опишіть її так, щоб ми могли відрізнити її від інших рослин.

VI. Підсумок уроку.

а) Бесіда.

— Про що ми говорили на уроці?

— Яким має бути мовлення?

б) Повторення за «Довідником учня початкових класів» (с. 5).

Додатковий матеріал

1. Приклади усного і писемного мовлення.

Перший малюнок (дві дівчинки розмовляють).

— Кого бачите на малюнку? (*Дівчаток.*)

— Що вони роблять? (*Розмовляють.*)

— А з чого це видно? (*Жестикулюють, одна усміхається.*)

— Якою формою мовлення спілкуються Оксана і Марічка? (*Усною.*)

Другий малюнок (хлопчик читає лист).

— Кого бачите на малюнку? (*Хлопчика.*)

— Що він робить? (*Читає лист.*)

— Від кого він його одержав? (*Від друга.*)

— Як ви гадаєте, він розмовляє чи ні? (*Так.*)

— З ким? (*З товаришем, який написав йому листа.*)

— Про що цей лист? (*Про навчання, про шкільне життя.*)

— Це мовлення ми чуємо? (*Ні.*)

— А відповідь на запитання, які ставить товариш у листі, можна почути?

(*Ні.*)

— Яка це форма мовлення? (*Писемна.*)

Третій малюнок (дівчатка розмовляють по телефону).

— Що таке телефон? (*Це апарат для передачі звуків на відстані.*)

— Розмова по телефону — це усна форма мовлення?

Четвертий малюнок (телеграма).

— Що ви бачите на малюнку? (*Телеграму.*)

— Якою формою мовлення привітали Катрися з днем народження?

(*Писемною.*)

П'ятий малюнок (дівчинка говорить у мікрофон, її слова записуються на магнітофон).

— Що зображено на цьому малюнку? (*Дівчинка, мікрофон, магнітофон.*)

— Що вона робить? (*Говорить.*)

— Дівчинка говорить у мікрофон, її слова записуються на магнітофон.

Мовлення дівчинки можуть почути інші. (*Вчитель пояснює слова «магнітофон», «мікрофон».*)

— Яка це форма мовлення? (*Усна.*)

Шостий малюнок (оголошення).

— Що ви бачите на малюнку? (*Оголошення.*)

— Яка це форма мовлення? (*Писемна.*)

Сьомий малюнок (на екрані — диктор).

— Подивіться на цей малюнок. Визначте, за допомогою якої форми мовлення звертається до нас диктор. (*Усної. Вчитель пояснює значення слів диктор, телевізор. Диктор — це людина, яка передає через мікрофон повідомлення по радіо або телевізору. Телевізор — пристрій, що слугує для прийому зображень, що передаються.*)

2. Завдання для перевірки знань з вивченої теми «Мова і мовлення».

а) Як ви вітаєтеся у класі з учителем? З друзями?

б) Послухайте розповідь і скажіть, яку помилку допустив Роман.

У бібліотеці тиша. Учні 2-А класу готуються до уроку — читають казки.

Бібліотекар Марія Петрівна складає списки нової літератури.

Раптом грюкнули двері — зайшов Роман.

— Добрий день, Маріє Петрівно! — голосно привітався хлопчик.

Всі підняли голови.

в) Якої помилки припустилася я, читаючи цей текст? (*Учитель читає великий текст з 3-5 речень, не дотримуючись інтонації, тихо.*)

г) Складіть з товаришем діалог за поданим початком.

— Де ти відпочивав у вихідний день?

г) Складіть з товаришем діалог на тему «Новорічний ранок».